

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنرهای تجسمی
گروه نقاشی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته نقاشی

**بررسی تأثیر تفکر دائوئیسم بر نقاشی چین در مکتب سونگ جنوبی
(با نگاه به انسان و طبیعت)**

استاد راهنما:

امیر عباس محمدی راد

استاد مشاور:

دکتر افسانه ناظری

پژوهشگر:

کوروش هاشم پور مطلق شیرازی

شهریور ماه ۱۳۹۱

اظهارنامه دانشجو:

موضوع پایان نامه : بررسی تأثیر تفکر دئوئیسم بر نقاشی چین در مکتب سونگ جنوبی (با نگاه به انسان و طبیعت)

استاد راهنما: آقای امیرعباس محمدی راد

اینجانب کورش هاشم پور دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته نقاشی گرایش نقاشی دانشکده هنر های تجسمی دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۸۸۱۱۳۰۸۲۰۶ گواهی می نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به علاوه گواهی می نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را به طور کامل رعایت کرده ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است.
نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنرهای تجسمی
گروه نقاشی

**پایان نامه کارشناسی ارشد رشته نقاشی آقای کورش هاشم پور با عنوان:
بررسی تأثیر تفکر دائوئیسم بر نقاشی چین در مکتب سونگ جنوبی
(با نگاه به انسان و طبیعت)**

ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجه‌ی کارشناسی ارشد که در تاریخ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره.....درجه..... به تصویب نهایی رسید.

- ۱- استاد راهنمای اول پایان نامه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۲- استاد مشاور اول پایان نامه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۳- استاد داور داخل گروه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۴- استاد داور خارج از گروه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا

مهر و امضای مدیر گروه

چکیده :

مکتب دائوئیسم یکی از پر نفوذ ترین مکاتب چین است و در کنار مکتب کنفوسیوس، یکی از دو جریان اصلی اندیشه ی چینی را شکل می دهد. این مکتب عرفانی را بنا به باور سنتی، لائودزو یا استاد پیر، بنیان گذارده که در قرن ششم پیش از میلاد می زیسته و معاصر کنفوسیوس بوده است؛ اندیشه های او در کتاب *دائو ده جینگ* گرد آمده که مهم ترین کتاب مکتب دائوئیسم است.

دوران سلسله ی سونگ جنوبی در چین که حدود سال های ۱۱۲۷ تا ۱۲۷۹ میلادی را در بر می گیرد، از دوره های درخشان نقاشی چینی است. در این زمان به ویژه نقاشی های متأثر از مکتب دائوئیسم مورد توجه قرار می گیرد. همچنین مکتب عرفانی چان، که نزدیکی بسیاری با دائوئیسم دارد، در این دوره اهمیت ویژه ای پیدا می کند و آثار بسیاری با الهام از آموزه های آن خلق می شود.

در این تحقیق می کوشیم با بررسی اندیشه های مکتب دائوئیسم و باورهای بنیادین آن، به ویژه در باب انسان و طبیعت، تأثیرات این مکتب را بر نقاشی سونگ جنوبی بررسی کنیم. سعی بر آن است تا با جستجو در ویژگی های تصویری نقاشی های سونگ جنوبی، چگونگی اثرگذاری اندیشه های دائوئیسم را بر آثار این دوره ارزیابی کنیم.

با توجه به این پژوهش، می توان به این نتیجه رسید که بسیاری از ویژگی های تصویری شاخص نقاشی های سونگ جنوبی، به طور مستقیم با اندیشه ها و باورهای مکتب دائوئیسم ارتباط می یابند. این پژوهش از نوع توسعه ای است که با روش تاریخی و تحلیلی انجام شده و گردآوری داده های آن به روش کتابخانه ای صورت گرفته است.

کلید واژگان :

دائوئیسم، نقاشی دائوئیستی، نقاشی سونگ جنوبی، مکتب چان، دورنمایی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات تحقیق.....	۱
۱-۱ مقدمه.....	۲
۲-۱ بیان مسئله (تعریف موضوع پژوهش).....	۳
۳-۱ اهمیت و ضرورت پژوهش.....	۴
۴-۱ اهداف پژوهش.....	۴
۵-۱ چارچوب نظری پژوهش.....	۵
۶-۱ روش پژوهش.....	۵
۷-۱ قلمرو مکانی و زمانی پژوهش.....	۵
فصل دوم: نگاهی اجمالی به تاریخ اندیشه در چین.....	۶
۱-۲ باورهای بنیادین چینیان.....	۷
۲-۲ فلسفه در چین.....	۹
۱-۲-۲ مکتب بین-یانگ.....	۱۱
۲-۲-۲ مکتب نام ها.....	۱۱
۳-۲-۲ مکتب موهیست.....	۱۱
۴-۲-۲ مکتب قانون.....	۱۲
۵-۲-۲ مکتب فرزندگان یا کنفوسیوسی.....	۱۲
۶-۲-۲ مکتب دائوئیسم.....	۱۳
۳-۲ ادیان چین و برخی مکاتب دیگر.....	۱۳
۴-۲ تفاوت های مکتب کنفوسیوسی و دائوئیسم.....	۱۴
فصل سوم: تاریخچه ی مختصر دائوئیسم.....	۱۶
۱-۳ دائوئیست های نخستین.....	۱۷
۲-۳ دائو ده جینگ.....	۱۸
۳-۳ جوانگ جو.....	۱۹
۴-۳ سیر تاریخی دائوئیسم.....	۲۰
فصل چهارم: باورها و مفاهیم بنیادین در دائوئیسم.....	۲۴
۱-۴ دائو و ده.....	۲۵
۲-۴ بی کُنشی.....	۲۷
۳-۴ تُهی.....	۲۸
۴-۴ مادینگی.....	۳۰
۵-۴ انسان و طبیعت از نگاه دائوئیسم.....	۳۰
۶-۴ اندیشه ی دائوئیسم و هنر چین.....	۳۳

۳۶.....	فصل پنجم: سلسله ی سونگ و نقاشی آن دوره
۳۷.....	۱-۵ نگاهی به سلسله ی سونگ
۳۸.....	۲-۵ نقاشی در دوره ی سونگ
۴۳.....	فصل ششم: نقاشان برجسته ی سونگ جنوبی
۴۴.....	۱-۶ لی تانگ
۴۶.....	۲-۶ ما یوآن
۴۹.....	۳-۶ شیاگویی
۵۰.....	۴-۶ لیو سونگ نیان
۵۳.....	۵-۶ لیانگ کای
۵۶.....	۶-۶ مو چی
۵۷.....	۷-۶ ما لین
۵۸.....	۸-۶ ژانگ زدوان
۵۹.....	۹-۶ سو هانچن
۶۰.....	فصل هفتم: دائوئیسیم و نقاشی سونگ جنوبی
۶۱.....	۱-۷ مکتب های شمال و جنوب
۶۴.....	۲-۷ انسان و طبیعت
۷۱.....	۳-۷ فضای تُهی
۷۵.....	۴-۷ بی کُنشی
۷۶.....	۵-۷ نقاشی های مکتب چان
۸۳.....	نتیجه گیری
۸۵.....	بخش عملی
۹۷.....	منابع و مأخذ
۱۰۱.....	چکیده انگلیسی

فهرست عکس‌ها

صفحه	عنوان
۸.....	عکس (۱-۲) نشان بین و یانگ که تایجیتو نامیده میشود.....
۴۰.....	عکس (۱-۵) سفر در میان کوه‌ها و رودها. اثر فان کوان.....
۴۱.....	عکس (۲-۵) تازه بهار. اثر گوئوشی.....
۴۲.....	عکس (۳-۵) کبوتر روی شاخه ی هلو. اثر امپراطور هویی زونگ.....
۴۵.....	عکس (۱-۶) کاج‌های نجواگر در میان کوه‌ها. اثر لی تانگ.....
۴۷.....	عکس (۲-۶) تماشای غازه‌های وحشی. اثر ما یوآن.....
۴۸.....	عکس (۳-۶) سه دوست زمستان. اثر ما یوآن.....
۴۹.....	عکس (۴-۶) بدون عنوان. اثر شیاگویی.....
۵۰.....	عکس (۵-۶) چشم اندازه ناب و دوردست کوه‌ها و رودها. بخشی از طومار. اثر شیاگویی.....
۵۱.....	عکس (۶-۶) لوهان. اثر لیو سونگ نیان.....
۵۲.....	عکس (۷-۶) منظره ی چهار فصل. بخشی از طومار. اثر لیو سونگ نیان.....
۵۴.....	عکس (۸-۶) هویی هینگ در حال بریدن بامبو. اثر لیانگ کای.....
۵۵.....	عکس (۹-۶) کاهن چان. اثر لیانگ کای.....
۵۶.....	عکس (۱۰-۶) گوان بین و میمون‌ها و ماهی خوار. اثر مو چی.....
۵۷.....	عکس (۱۱-۶) اثری از ما لین.....
۵۸.....	عکس (۱۲-۶) برکرانه ی رود در جشنواره ی چینگ مینگ. اثر ژانگ زدوان.....
۵۹.....	عکس (۱۳-۶) کودکان مشغول بازی در زمستان. اثر سوهانچن.....
۶۲.....	عکس (۱-۷) ناکولا لوهان پنجم. اثر لو شینگ ژونگ.....
۶۶.....	عکس (۲-۷) چشم اندازه ناب و دوردست کوه‌ها و رودها. اثر شیاگویی. یک سوم چپ طومار.....
۶۶.....	عکس (۳-۷) چشم اندازه ناب و دوردست کوه‌ها و رودها. اثر شیاگویی. یک سوم میانی طومار.....
۶۶.....	عکس (۴-۷) چشم اندازه ناب و دوردست کوه‌ها و رودها. اثر شیاگویی. یک سوم راست طومار.....
۶۸.....	عکس (۵-۷) در راه کوهستان در بهار. اثر ما یوآن.....
۶۹.....	عکس (۶-۷) تماشای ماه زیر درخت کاج. اثر ما یوآن.....
۷۰.....	عکس (۷-۷) رو در روی ماه. اثر ما یوآن.....
۷۲.....	عکس (۸-۷) شاعر در کرانه ی باتلاقی رودخانه قدم می زند. اثر لیانگ کای.....
۷۳.....	عکس (۹-۷) چشم اندازه غروب. اثر ما لین.....
۷۴.....	عکس (۱۰-۷) قایقرانی در کرانه ی دریاچه و نی‌ها. منسوب به ما یوآن.....
۷۵.....	عکس (۱۱-۷) بیدهای عریان و کوه‌های دوردست. ما یوآن.....
۷۷.....	عکس (۱۲-۷) شش خرمالو. اثر مو چی.....
۷۹.....	عکس (۱۳-۷) هویی هینگ یک سوتره را پاره می کند. اثر لیانگ کای.....
۸۰.....	عکس (۱۴-۷) لی بای در حال پرسه زدن. اثر لیانگ کای.....
۸۱.....	عکس (۱۵-۷) دو پرنده در یک منظره ی زمستانی. منسوب به لیانگ کای.....

عکس های بخش عملی

- عکس (۱-۸) بدون عنوان. ۲۴×۲۰ س.م. مرکب روی کاغذ. ۱۳۹۰..... ۸۷
- عکس (۲-۸) بدون عنوان. ۳۵×۳۰ س.م. ترکیب مواد. ۱۳۹۰..... ۸۸
- عکس (۳-۸) بدون عنوان. ۶۰×۴۵ س.م. مرکب روی کاغذ. ۱۳۹۱..... ۸۹
- عکس (۴-۸) بدون عنوان. ۵۰×۳۵ س.م. ترکیب مواد. ۱۳۹۰..... ۹۰
- عکس (۵-۸) بدون عنوان. ۶۰×۴۵ س.م. ذغال روی کاغذ. ۱۳۹۰..... ۹۱
- عکس (۶-۸) بدون عنوان. ۴۵×۳۰ س.م. مرکب روی کاغذ. ۱۳۹۰..... ۹۲
- عکس (۷-۸) بدون عنوان. ۲۴×۱۹ س.م. مرکب روی کاغذ. ۱۳۹۰..... ۹۲
- عکس (۸-۸) بدون عنوان. ۳۰×۲۳ س.م. مداد و آبرنگ روی کاغذ. ۱۳۹۰..... ۹۳
- عکس (۹-۸) بدون عنوان. ۴۵×۶۰ س.م. مرکب روی کاغذ. ۱۳۹۰..... ۹۴
- عکس (۱۰-۸) بدون عنوان. ۲۵×۲۱ س.م. مرکب روی کاغذ. ۱۳۹۰..... ۹۴
- عکس (۱۱-۸) بدون عنوان. ۴۵×۶۰ س.م. مرکب روی کاغذ. ۱۳۹۱..... ۹۵
- عکس (۱۲-۸) بدون عنوان. ۲۴×۲۰ س.م. مرکب روی کاغذ. ۱۳۹۰..... ۹۵
- عکس (۱۳-۸) بدون عنوان. ۶۰×۴۵ س.م. مرکب و آبرنگ روی کاغذ. ۱۳۹۰..... ۹۶
- عکس (۱۴-۸) بدون عنوان. ۲۴×۲۱ س.م. مرکب و آبرنگ روی کاغذ. ۱۳۹۰..... ۹۶

فصل اول :

کلیات تحقیق

در هر اثر هنری، اندیشه و جهان بینی هنرمند خالق اثر، نقشی تعیین کننده دارد و تفکر او در جریان خلق اثرش ساری و جاری است. همواره آشنایی با ذهنیت و اندیشه ی هنرمند، ما را در درک بهتر اثر او یاری می رساند و حقایق را آشکار می کند که شاید بدون مطالعه ی ساختار اندیشه ی وی گنگ و مبهم باقی بمانند.

یکی از مکاتب فکری که همواره در طول تاریخ تأثیری ژرف بر زندگی، فرهنگ و هنر چینی داشته است، مکتب دائوئیسم^۱ است. این مکتب، در کنار مکتب کنفوسیوس^۲، یکی از دو شاهراه حیاتی اندیشه و فرهنگ چینی به شمار می آید. در حالی که بیشتر آموزه های کنفوسیوس^۳ بر مناسبات انسانی و اجتماعی تکیه دارد، آیین دائوئیسم بُعدی شهودی و عرفانی دارد. چنان که یک سخن کهن چینی می گوید: «اگر آیین کنفوسیوس را روجامه ی چینیان بدانیم، آیین دائو روح آن است» (پاشایی ۱۳۸۷، ۱۱) در حقیقت دائوئیسم وجه عرفانی تفکر چینی است که کشف و شهود را برای ادراک وحدت پنهان پدیده های جهان لازم می داند.

آثار نقاشی چینی همواره در دو گروه عمده جای می گیرند. گروهی با اندیشه های کنفوسیوس نزدیکی دارند که آثاری هندسی و عقلانی اند و دسته ی دیگر با اندیشه های دائوئیسم پیوند می یابند که آثاری بداهه پردازانه، عاطفی و سیال می باشند؛ گروه اول را به اصطلاح مکتب شمال و گروه دوم را مکتب جنوب می خوانند.

نقاشی های مکتب جنوب اغلب تلاشی در جهت نمایش دادن هماهنگی انسان، طبیعت و کائنات است. در خلق بسیاری از این آثار، کُنش نقاشانه با مراقبه ی عرفانی در هم می آمیزد. خطوط آزاد و سیال، بیان احساساتِ آنی نقاش به صورت بداهه و استفاده از حرکت سریع قلم مواز ویژگی های بارز اغلب این آثار است.

در دوران سلسله ی سونگ جنوبی در چین که تقریباً سده های دوازدهم و سیزدهم میلادی را در بر می گیرد، نقاشی سبک جنوب اهمیت و اوج کم نظیری پیدا می کند. بهترین نمونه های نقاشی متأثر از دائوئیسم را می توان در میان آثار نقاشان سونگ جنوبی پیدا کرد. درون نگری عرفانی مُلهم از دائوئیسم، عمدتاً در نقاشی با مرکب تحقق یافت. در اغلب این نقاشی ها انسان چون جزئی خرد از عالم پهناور، و طبیعت همچون جهانی بی انتها، پرشکوه و با ابهت تصویر می شود. در مکتب نقاشی سونگ جنوبی، منظره نگاری ناب به اوج شکوفایی خود می رسد. نقاشی های به جای مانده

1 Daoism

2 Confucianism

3 Confucius

از این دوره، که از دوران طلایی نقاشی چینی نیز هست، می‌تواند تأثیرات اندیشه‌های دائوئیسم و فضای فکری و معنوی هنرمندان دائوئیست^۱ را در قالب تصویر نمایان کند.

۱-۲ بیان مسئله (تعریف موضوع پژوهش)

مکتب عرفانی دائوئیسم از جمله پر نفوذترین مکاتب‌های فکری چین است که تا به امروز نیز زنده مانده است. پیروان مکتب دائوئیسم، حکمت و فلسفه‌ی خود را بر مفهوم عدم وجود، که دائو^۲ نامیده می‌شود متمرکز کردند (دائو یا تائو در لغت به معنای طریق و راه است). بطور سنتی، لائودزو^۳ یا استاد پیر، کهن‌ترین فیلسوف برجسته‌ی دائویی و در واقع بنیان‌گذار مکتب دائوئیسم شناخته می‌شود. او در قرن ششم پیش از میلاد می‌زیست و معاصر کنفوسیوس بود و اندیشه‌هایش در کتاب دائو ده جینگ^۴ گرد آمده است.

شاهکارهای نقاشی چینی، به خصوص آن دسته از آثاری که تحت تأثیر اندیشه‌ی دائوئیسم خلق شده‌اند، سرشار از حالات متفکرانه و تعمق برانگیز و بازنمای دنیایی ناشناخته‌اند؛ نقاشی‌های دورنمای طبیعت دائویی، جلوه‌گر سازنده احوال عرفانی درونی در عالم خارجی است. منشأ آنها فضا نیست بلکه خلأ است و موضوع آنها اغلب کوه و آب است، که هنرمند هدف‌های جهان‌شناختی و عرفانی خود را با آن می‌آمیزد. از ویژگی‌های برجسته‌ی این آثار، آزادی، پویایی و بداهه‌پردازی در شیوه‌ی اجرای آن‌هاست. (ناطق‌فر ۱۳۸۴)

دوره‌ی سونگ (۹۶۰ تا ۱۲۷۹ م.) از درخشان‌ترین دوره‌های هنر چین به شمار می‌آید که در آن به ویژه هنر نقاشی به اوج کم‌نظیری دست می‌یابد. دوره‌ی سونگ جنوبی در چین، که سال‌های ۱۱۲۷ تا ۱۲۷۹ میلادی را در بر می‌گیرد، پس از تاخت و تازهای اقوام بیگانه به این کشور و انتقال پایتخت به جنوب آغاز می‌گردد. (تریگر ۱۳۸۴، ۱۵۱)

نقاشان این دوره از اسلوبی کامل برخوردار بودند، و از تمامی امکانات قلم‌مو و مرکب بهره‌می‌گرفتند. توانایی‌های فنی آنان اغلب اختصاص به نوعی تهذیب روحی داشت که در دیگر هنرهای آن دوران نیز منعکس شده بود. در دوره سونگ جنوبی به ویژه نقاشی مکتب جنوب (نقاشی‌های متأثر از اندیشه‌ی دائوئیسم) مورد توجه ویژه قرار می‌گیرد.

---

1 Daoist

2 Dao(Tao)

3 Lao Tzu

4 Dao De Jing

همچنین مکتب عرفانی چان^۱ (که بسیاری از پیروان آن نقاش بودند) در این دوره اهمیت ویژه ای پیدا می کند؛ با توجه به این که این مکتب بودایی نیز تحت تأثیر مستقیم اندیشه های دائوئی است، می توان گفت که تفکر دائوئیسم تأثیر گسترده ای بر نقاشی مکتب سونگ جنوبی، به عنوان دوره ای طلایی در نقاشی چینی، داشته است.

در این تحقیق می کوشیم تا با بررسی اندیشه ی آیین دائوئیسم و زیرساخت های عقیدتی آن، به ویژه در باب انسان و طبیعت و ارتباط میان آنها، رد پای این باورها را در آثار نقاشی دوره سونگ جنوبی جستجو کنیم. سعی بر آن است تا با کنکاش در ویژگی های تصویری نقاشی های دوره سونگ جنوبی، میزان تاثیرگذاری و چگونگی تاثیرات اندیشه ها و باورهای دائوئیسم را بر آثار این دوره ارزیابی کنیم.

۱-۳ اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش

این پژوهش می تواند ما را در درک بهتر هنر شرق دور، با توجه به وجوه مشابهی که با فرهنگ و هنر ایرانی دارد یاری رساند.

پرداختن به اندیشه و فلسفه ی دائوئیسم و توجه به مضامین عرفانی در این مکتب می تواند آثار نقاشی چینی را برای ما ملموس تر کند و درک آنها را آسان تر نماید.

همچنین در بازخوانی ارزش های هنری و زیباشناختی آثار امروزی، که متأثر از فرهنگ تصویری چین هستند، راهگشا باشد.

۱-۴ اهداف پژوهش

- ۱- مطالعه ای بر اندیشه و جهان بینی آیین دائوئیسم و بررسی تاثیرات آن بر نقاشی های دوره سونگ جنوبی.
- ۲- یافتن معادل های تصویری اندیشه های دائوئیسم و چگونگی تجلی این تفکر در نقاشی چین با تأکید بر دوره سونگ جنوبی.
- ۳- بررسی نگاه دائوئیسم به انسان و طبیعت و ارتباط آنها و سپس جستجوی این نگاه در آثار نقاشی مکتب سونگ جنوبی.

---

۱ واژه ی چان (Chan) که به ژاپنی ذن (zen) گفته می شود، از ریشه ی واژه ی سانسکریت دینا (dhyana) است به معنای اندیشیدن، مشاهده ی باطنی و دیدن.

۱-۵ چارچوب نظری پژوهش

چارچوب نظری پژوهش: مکتب دائوئیسم

۱-۶ روش پژوهش

روش تحقیق از نظر روش: تاریخی و تحلیلی

روش یافته اندوزی (روش گردآوری داده‌ها): کتابخانه ای و تارنماهای مربوطه

روش تجزیه و تحلیل: توصیفی و تحلیلی

فرآیند پژوهش بدین گونه است که در ابتدا اندیشه و جهان بینی آیین دائوئیسم، با تاکید بر نگاه به انسان و طبیعت و ارتباط آن ها، مورد مطالعه قرار می گیرد و سپس با نگاهی به آثار نقاشی دوره سونگ جنوبی و یافتن ردپای باورهای دائوئیسم در آن ها، چگونگی پیوند میان آثار و این اندیشه ها مورد ارزیابی قرار می گیرد.

۱-۷ قلمرو مکانی و زمانی پژوهش

این پژوهش در قلمرو مکانی کشور چین انجام شده و قلمرو زمانی آن حدود قرن ششم پیش از میلاد تا قرن سیزدهم میلادی را در بر می گیرد. به لحاظ زمانی، سده های دوازدهم و سیزدهم میلادی که دوران سلسله ی سونگ جنوبی را شامل می شود مورد تأکید است.

فصل دوم :

نگاهی اجمالی به تاریخ اندیشه در

چین

۱-۲ باورهای بنیادین چینیان

فرهنگ چینی از وحدتی درونی برخوردار است که آن را در طول هزاره ها دوام می بخشد؛ به همین دلیل در طرح بنیادی اندیشه، شیوه ی زندگی و جهان نگری آن در طول تاریخ تغییر چندانی نمی بینیم. ادبیات، حکمت، دین و هنر چینی هر یک در حوزه ی خود فرو بسته نیستند، بلکه با یکدیگر پیوندی نزدیک و چند رویه دارند و هر یک آینه ی دیگری است. در آغاز، باورهای بنیادین چینیان را که از دیرباز به فرهنگ، حکمت و فلسفه ی آنان شکل داده است بر می شماریم.

تصور انسان چینی از جهان از دیرباز بر اساس این فرض بوده است که هر آنچه در عالم روی می دهد، چه طبیعی و چه انسانی، کلیتی است پیوسته، همچون زنجیره ای از پیامد ها. این نظر در کتاب بسیار نامدار و کهن 'بی چینگ'^۱ یا کتاب 'دگرگونی'ها به روشنی آمده است. این کتاب در واقع کتاب فال زنی چینی است که همزمان اثری فلسفی و ادبی نیز می باشد. کنفوسیوس به آن بسیار علاقه مند بود، آن را ویرایش کرد و مطالبی بر آن افزود. در این کتاب چنین آمده است: «از پس وجود آسمان و زمین، وجود همه چیز می آید. از پس وجود همه چیز، تمایز جنسیت ها؛ از پس تمایز جنسیت ها رابطه ی زن و شوهر، از پس آن رابطه ی شاه و وزیر، تمایز فرادستی و فرودستی...» (آشوری ۱۳۵۸، ۱۱۰)

در واقع آسمان و زمین و انسان سه سطح اصلی و موازی اندیشه ی چینی هستند و این سه همیشه با هم اند. همان طور که در کشاورزی، کار انسان در وقت مناسب امری ضروری است و باروری زمین و باران آسمان نیز باید باشد تا محصول امکان پذیر شود، در کل قلمرو حیات نیز چنین رابطه ی نزدیکی هست. خورشید و ماه و سیارات در آسمان در مسیر های خاص و منظمی گردش می کنند. آن مسیر را راه آسمان (دائوی آسمان) می خوانند؛ به این وابسته است راه زمین (دائوی زمین) و همچنین راه انسان (دائوی انسان). وقفه در یک مسیر، وقفه در مسیرهای دیگر است. این فرض اساسی که جهان را کلیتی پیوسته می انگارد، به خصوصیات دیگر تصور چینی از عالم شکل می دهد. (پاشایی ۱۳۸۷، ۶۲)

دیگر آن که انسان چینی جهان را همچون جریانی می بیند پیوسته در تغییر، بدون هیچ جوهر ثابتی برای آن. (آشوری ۱۳۵۸، ۱۱۰) در علائم نگارشی چینی عالم را اغلب با واژه ی بی^۲ (به معنای تغییر) یکی می کنند و بدین سان بر گذرایی همه چیز تکیه می کنند؛ یا واژه ی دائو را به کار می برند به معنای راه و روشی که با آن همه چیز پدید می آید. «مفهوم دائو اندیشه ی مسلط تمام فلسفه ی چینی است و در ادراک چینیان از جهان نکته ای بنیادی است. در

1 Yi Ching

2 Yi

این فلسفه اصل بر آن است که بنیاد انسان و جهان یک چیز است و همه چیز به صورتی لاینفک به یکدیگر وابسته و در یکدیگر موثرند». (پاشایی ۱۳۸۷، ۶۳)

در مرحله بعد، دو عنصر بین^۱ (عنصر گُنش پذیر و مادینه) و یانگ^۲ (عنصر کُنا و نرینه) پدید آورنده ی همه چیز هستند. چینیان از دوران کهن بر این باور بودند که این دو عنصر، جفت ازلی هستند و از ترکیب و میانگُنش آن ها زندگی پدید می آید. این دو عنصر را در یک نشانِ تصویری که با نام تایجیتو^۳ معروف است ترسیم می کنند. (عکس ۱-۲) بخش تیره که نقطه ای روشن بر آن است همان بین است با ویژگی های تاریکی، سردی، نرمی، انفعال و زنانگی. بخش روشن با نقطه ی تیره یانگ است که با صفاتِ روشنی، گرمی، سختی، پویایی و مردانگی شناخته می شود. مشاهده می کنیم که در این تصویر گُنشِ متقابل این دو عنصر و در هم آمیختگی آنان به خوبی نشان داده می شود. (آشوری ۱۳۸۵، ۱۱۱)

(عکس ۱-۲) نشانِ بین و یانگ که تایجیتو نامیده میشود. مأخذ: سایت شماره ۷

---

1 Yin

2 Yang

3 Taijitu

ویژگی دیگر تصور چینی از جهان این اصل است که عالم به پیش نمی رود، بلکه میگردد، بی آغاز و بی پایان. عالم همگی چون زنجیره ی گردانی است که در آن هیچ چیز به کمال محض و تمامیت نمی رسد. هر چیز، زمانی که به نهایت خود می رسد باز می گردد و به ضد خویش بدل می شود و این چرخه ی تکرار و بازگشت همواره در حرکت است. (همان، ۱۱۲) هم در حیطه ی طبیعت و هم در زندگی انسان، زمانی که پیشرفت و تکامل چیزی به انتها درجه ی خود رسید، حرکتی بازگشتی به سوی دیگر صورت می گیرد. تردیدی نیست که این اصل از حرکت خورشید و ماه و توالی چهار فصل الهام گرفته شده است، حرکتی که کشاورزان برای اجرای کارهایشان باید توجهی خاص به آن ها می کردند. این نظر هم در کتاب *یی چینگ* و هم در کتاب *دائو ده جینگ* آمده است. این اعتقاد به حرکت بازگشتی امور، تاثیر فراوانی بر مردم چین داشته است و به آنان برای غلبه بر بسیاری از مشکلاتشان که در تاریخ طولانی خود با آنها رو به رو شده اند مؤثر بوده است. آنها با پذیرفتن این فرضیه، حتی در دوران رفاه و سعادت نیز محتاط باقی می ماندند، و به همین نحو در دوران اوج خطر امیدوار. این فرضیه در حقیقت اعتقاد به میانه روی را که از مهم ترین آموزه های هر دو آیین کنفوسیوسی و دائویی است موجب می شود. (یولان، ۱۳۸۰، ۲۶-۲۷)

نکته ی مهمی که در تصور چینیان از کیهان وجود دارد این است که آنان هیچ نیروی خدایی را در اداره ی حرکت عالم دست اندر کار نمی بینند.^۱ *یی* یا *دائو کُلیت* خودزای همه چیز است، اراده ی آفریننده ای در کار نیست و همه چیز خودرو و خودزاست. همه ی پدیده ها همچون گردش شب و روز، پیاپی می آیند و خود آغاز خویش و نهایت خویش اند. بدین سان، عالم چینی کُلی است تجزیه ناپذیر و هیچ جزئی از آن را از کل آن جدا نمی توان کرد. از این رو آفریدگاری هم در ورای عالم نیست. نبودن مفهوم قدرت قاهر خدایی را در اساطیر و افسانه های چینی نیز می توان دید. در این اساطیر هیچ چهره ای دیده نمی شود که مقام آفریننده ی آسمان و زمین را داشته باشد. در حقیقت، بر خلاف دین های یهود و مسیحیت و اسلام که «خدا» در آن ها مفهوم مشخصی دارد، در بینش دینی چینی چنین نیست، و در نتیجه، از پیامبران خداوند و عذاب آخرت و خوف از قادر متعال در آن خبری نیست. (آشوری، ۱۳۵۸، ۱۱۶)

۲-۲ فلسفه در چین

فلسفه از دیرباز جایگاه والایی در نزد چینیان داشته است. «منزلتی را که فلسفه در تمدن چین به خود اختصاص داده است می توان با منزلتی که دین در سایر تمدن ها به دست آورده است قابل قیاس دانست. فلسفه در چین مورد علاقه ی

---

۱ بدین معنا که به یک خدای مشخص و صاحب اراده باور ندارند.